

U svakom slučaju slom SSSR-a doneo je novu političku geografiju koja podseća na stanje pre 1. sv. rata, a o čemu je Zapad sanjao u hladnom ratu sa mešavinom habzburške nostalgije i poslekomunističke utopije. Danas je to realnost od baltičkih država do Slovenije. Ako se izuzme snaga EU i rascepkani Balkan Evropa je krajem 20. veka postala nalik onoj iz 1914. I sa stanovišta etničkog identiteta godina 1989. bila je povratak prošlosti, a ne rođenje novog poretka. Ima mišljenja da su procesu dezintegracije, koji je okončan tek 1980-ih, doprineli Titov i Staljinov trijumf 1945. Naime, dominantna pozicija ruskog elementa u SSSR-u i jedinstvo države bili bi mnogo bolje osigurani bez pripajanja zapadne Ukrajine i ponovnog uključenja baltičkih država u SSSR. Postoji slično mišljenje da bi Srbija bila jača da nije stvorena Jugoslavija. U oba slučaja stvaranja višenacionalnih država na delu je bila obnova stare habzburške geografske i političke strukture, čime je menjana etnokulturna ravnoteža starih država. Nisu samo jugoslovenski i češki komunisti, nego i njihovi sovjetski drugovi podelili sudbinu Habzburga. Nije li Gorbačov, a ne Tito, bio "poslednji Habzburg" (R. Szporluk). Ove hipotetičke rekonstrukcije zanemaruju snagu internacionalističkih ideologija s početka veka (komunizma i jugoslovenstva), i ne manju moć pobedničkih sila 1918. koje su stvarale višenacionalne države kao vlastiti sanitarni kordon protiv omražene Austro-Ugarske i pretećeg boljševizma.

2. 2. 2. SPOLJNI ČINIOCI SLOMA.

Marksistički naučnici takođe misle da se pad berlinskog zida i implozija SSSR-a (simboli "kraja socijalizma") ne mogu svesti na spoljne procese, ali ni na isključivo unutrašnje. Depe i Terborn drže da su činioци sloma u krajnjoj liniji bile burne promene načina proizvodnje za koje je Marks predviđao da će biti nužni grobari kapitalizma. Etatističko birokratski produkcionni odnosi jesu postali smetnja daljem razvoju proizvodnih snaga, tehnologije, nauke, i "ljudskih resursa", ali je to postalo presudno tek u sklopu izmenjenih odnosa svetskog kapitalizma. Uspon ekonomskog neoliberalizma obeležen pobedom M. Tačer (1978) i Regana (1980) podstakao je globalizaciju, slabljenje nacionalnih država, ali i eroziju socijalizma. Na delu je bio prelaz fordizma u postfordizam koji karakteriše deindustrijalizacija, nadmoć transnacionalnog finansijskog kapitala ("kazino kapitalizam"), opadanje industrijskog radništva i slabljenje centralnih sindikata (Deppe, S. 160-161). Delovi radničkog pokreta podržavaju konzervativni blok šovinista obilja u metropolama kapitala. Postfordistička modernizacija izmenila je globalni odnos snaga između klasa, a u središtu novog bloka moći bili su transnacionalni koncerni i finansijski i špekulativni kapital pokretljiv širom sveta. Transformacija "kejnzijske države obilja" u "nacionalnu konkurentsku državu" tekla je na više nivoa: u procesu proizvodnje, kod reorganizacije klasnih odnosa, na nivou nacionalnih država i evropske integracije i međunarodne politike (kraj konkurencije sistema, trijadizacija), a naravno i u kulturi svakodnevnice i glavama ljudi (Deppe, 1997, S. 162). U metropolama kapitala krajem 20. veka nije više bilo klasičnog radničkog pokreta, a socijaldemokratske partije još ranije su se oslobodile "stigme" proleterske klasne partije. Ove društvenoekonomske promene praćene su složenim idejno-ideološkim izmenama epohalne svesti. Još krajem 1970-ih slabost SAD prestala je da bude važna osnova isticanja bar moralne nadmoći SSSR-a Naime, socijalizam je tada, sa nestankom evopskih autoritarnih kapitalističkih režima u Grčkoj, Španiji i Portugaliji i sa okončanjem rata u Vijetnamu, izgubio snažne protivargumente. Sa povlačenjem SAD iz Vijetnama 1975. oslabili su antikolonijalni, a sa silaskom sa vlasti vojne hunte u Grčkoj (1974), Franka i Salazara (1975) i antidemokratski